

Henkilökohtaisen avun eri järjestämistavat kattavammin käyttöön

Asiakkaan mielipidettä aidosti selvitettävä

Me allekirjoittaneet haluamme muistuttaa kuntia siitä, että kunnissa tulee olla aidosti valittavissa vammaisen henkilön tarpeeseen nähden paras henkilökohtaisen avun muoto. Vammaispalvelun tulee informoida asiakasta henkilökohtaisen avun eri vaihtoehdoista ja selvittää jo palveluntarpeen arvioinnissa asiakkaan mielipide. Suomessa kunnat ovat merkittävässä vastuussa siitä, kuinka hyvin vammaisten oikeudet tosiasiasa toteutuvat. Tämän vuoksi kunnan tulee taata vammaisten palveluihin sellaiset resurssit, että palvelut toteutuvat lain edellyttämällä tavalla.

Vaikeavammaisella on lakisääteinen oikeus saada itselleen henkilökohtainen avustaja, joka avustaa esimerkiksi päivittäisissä toimissa ja harrastuksissa. Vammaispalvelulaki mahdollistaa henkilökohtaisen avun järjestämisen siten, että vammaisen henkilö toimii itse avustajansa työnantajana (työnantajamalli). Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua hankkimalla palvelun yksityiseltä tai julkiselta palveluntuottajalta tai omana tuotantona (avustajapalvelu) tai palvelusetelillä. Järjestämistavasta tulee tehdä perusteltu ja valituskelpoinen päätös.

Tällä hetkellä monessa kunnassa henkilökohtainen apu on saatavilla vain työnantajamallilla tai esimerkiksi siten, että muut järjestämistavat ovat käytettävissä vain pieniin henkilökohtaisen avun tuntimääriin. Tämän vuoksi monen vammaisen kokemus on, että vammaispalvelu on tarjonnut työnantajuutta itsestäänselvyytenä eikä muista vaihtoehdoista ole ollut puhetta. Kunnan virallinen ohjeistus saattaa olla, että työnantajamalli on ensisijainen vaihtoehto, jota sosiaalityöntekijän on henkilökohtaisen avun hakijalle tarjottava.

Kunnan tulisi voida tarjota henkilökohtaista apua myös avustajapalveluna eli siten, ettei vammaisen henkilö ole itse työnantajavastuussa. Vammaispalvelulakia koskevan hallituksen esityksen mukaan työnantajana toimiminen edellyttää vaikeavammaiselta henkilöltä kykyä ja halua toimia työnantajana. Työnantajuuteen liittyy aina merkittävä oikeudellinen vastuu, minkä vuoksi henkilökohtaisen avun käyttäjällä tulee olla mahdollisuus saada henkilökohtaista apua muulla tavalla, jos hän ei tahdo toimia työnantajana. On myös huomattava, että asiakkaalla on lakisääteinen oikeus kieltäytyä palvelusetelistä. Käytännössä ongelmia on ollut sen suhteen, ettei henkilökohtaista apua ole tosiasiasa palvelusetelillä saanut, sillä palveluseteliyrittäjät eivät ole voineet tarjota asiakkaan tarvitsemää henkilökohtaista apua. Näiden syiden vuoksi kunnan tulisi voida tarjota henkilökohtaista apua myös ostopalveluna tai omana tuotantona.

Asiakkaan tiedolliset oikeudet turvattava ja mielipide selvitettävä

Vammaispalvelulain 8 d §:n 1 momentin mukaan henkilökohtaisen avun järjestämistavoista päätettäessä ja henkilökohtaista apua järjestettäessä kunnan on otettava huomioon vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. Vammaispalvelulakia koskevan hallituksen esityksen mukaan erityisesti kun on kyse sellaisista palveluista ja tukitoimista, joilla on vaikutusta vammaisen henkilön henkilökohtaisen vapauden, yksityisyyden suojan ja

itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, olisi ensisijaisesti otettava huomioon vammaisen henkilön oma käsitys hänen avun- tai palveluntarpeestaan ja palveluiden järjestämistavasta. Tällaisena palveluna hallituksen esityksessä mainitaan esimerkkeinä henkilökohtainen apu ja asumispalvelut.

Jotta asiakas voisi kertoa oman mielipiteensä sopivasta henkilökohtaisen avun järjestämistavasta, tulee hänen ensin saada tietoa siitä, mitä vaihtoehtoja vammaispalvelulaki tarjoaa. Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Tämä asiakaslain säännös turvaa vammaispalvelun asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Jotta asiakas voisi osallistua ja vaikuttaa asiansa käsittelemiseen ja ratkaisemiseen, hänellä on oltava riittävästi tietoja eri vaihtoehdoista ja niiden merkityksestä.

Tällä hetkellä vammaispalvelun asiakkaan oikeudet jäävät tältä osin hyvin usein toteutumatta. Moni vammaisen saa tietoa oikeuksistaan vasta siinä vaiheessa, kun hän ottaa yhteyttä neuvontaa tarjoavaan vammaisjärjestöön.

Kuntien tulisi viipymättä varmistaa, että henkilökohtainen apu on saatavilla niin, että asiakas voi saada henkilökohtaista apua hänelle sopivalla tavalla. Samoin tulisi arvioida, onko menettely palvelua haettaessa ja järjestettäessä sellaista, että asiakkaan oikeudet toteutuvat.

Kunnalla on vastuu palvelun sujuvuudesta ja siitä, että oikeus henkilökohtaiseen apuun tosiasiasa toteutuu. Henkilökohtaisen avun käyttäjän tulee voida saada neuvontaa muutoinkin kuin palvelua haettaessa. Lisäksi työnantajina toimivien on tarvittaessa saatava vammaispalvelulain edellyttämää ohjausta ja auttamista.

Kalle Könkkölä

Toiminnanjohtaja

Kynnys ry

Susanna Haapala

Koordinaattori ja koulutussuunnittelija

Assistentti.info / Kynnys ry

Sanna-Kaisa Patjas

Puheenjohtaja

Heta - Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto ry

Tarja Nykänen

Projektikoordinaattori

Honkalampi-säätiö / ESE-keskus

Petra Tiihonen

Projektitoiminnan päällikkö, Henkilökohtaisen avun kehittäminen

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö